

PEDAGOGICAL METHODS AND TECHNIQUES FOR INTRODUCING THE WORK OF THE WRITER AND POETESS DORA GABE TO PRESCHOOL CHILDREN

Teodora Valeva

University “Prof. d-r Asen Zlatarov” – Bourgas, Bulgaria, teodoravaleva@abv.bg

Abstract: The report presents some of the main methods and techniques applied in the methodology of teaching Bulgarian language and literature to preschool children when introducing them to the work of the famous Bulgarian writer and poetess Dora Gabe. The important role of the presence of fiction in the direct work of pedagogues and its connection with the formation of correct oral speech and the habit of speech communication of adolescents with others based on mastering the literary language of the people is emphasized. Despite the very diverse classifications of methods and techniques in pedagogy, emphasis is placed on their complex use, which allows children a more comprehensive perception of the fiction that is presented to them in kindergarten. For the successful implementation of the tasks of introducing children to fiction, it is also important that the teacher correctly selects the works available in content and form, and the specific requirements for the gradual complication of the program content from one age group to another must be taken into account. That is why what Dora Gabe created is so suitable for children to study in the 1st age group to the last 4th preschool group in kindergarten. In her works, the author manages not only in an accessible, entertaining and unique way to push and suggest her main ideas about the things in the world, but also to accurately comply with the volume of her respective work in terms of where and for what age reception it should subsequently be referred and interpreted. In this sense, the works of Dora Gabe can be united, for example, around different topics for study in kindergarten: several works for the winter or for the other seasons - "Slide", "Wonderful Thing", "Marteniitsi", "Mila Babo Marto"; for animals - "Chicken", "I am a ladybug too", "Bunny"; for the same moral concept (love for the mother, courage, honesty, etc.) - "To Mom", "The Teacher". Works of different genres can also be combined - fairy tale, story, poem, fable, etc., as well as works in which contrasting images and deeds are depicted - about hard work, laziness, etc. - "Apple and quince", "Ready". Many of her works, such as "Droplets", "What the Sun Sees", "Through Our Eyes", are written specifically for the youngest in preschool age and are distinguished by a special radiance, affection and sincerity, so inherent in artists who are truly close to the depths of the child's heart. Playful rhymes or cheerful tales - sincere, simple and free from deliberate didacticism - the written word of the great poetess continues to excite and live in the minds of young and old to this day, carrying the magic and the undying spark of her immortal talent.

Keywords: methods, Bulgarian language and literature, preschool children, pedagogy, Dora Gabe

ПЕДАГОГИЧЕСКИ МЕТОДИ И ПОХВАТИ ПРИ ЗАПОЗНАВАНЕ С ТВОРЧЕСТВОТО НА ПИСАТЕЛКАТА И ПОЕТЕСА ДОРА ГАБЕ ПРИ ДЕЦАТА В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Теодора Вълева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България, teodoravaleva@abv.bg

Резюме: Докладът представя някои от основните методи и похвати, прилагани в методиката на обучение по български език и литература на децата в предучилищна възраст при запознаването им с творчеството на известната българска писателка и поетеса Дора Габе. Подчертана е важната роля от присъствието на художествената литература в пряката работа на педагозите и връзката ѝ с формирането на правилна устна реч и навик за речево общуване на подрастващите с околните въз основа на овладяване на книжовния език на народа. Въпреки твърде разнообразните класификации на методите и похватите в педагогиката, се акцентира на комплексното им използване, което позволява на децата по-цялостно възприемане на художествената литература, която им се поднася в детската градина. За успешното осъществяване на задачите по запознаване на децата с художествената литература се залага и на това колко важно е всъщност учителят правилно да подбере произведенията достъпни по съдържание и форма, като задължително трябва да се вземат под внимание и конкретните изисквания за постепенно усложняване на програмното съдържание от една възрастова група към друга. Ето защо, създаденото от Дора Габе е така подходящо за изучаване от децата още в 1-ва възрастова до последната 4-та предучилищна група в детската градина. В произведенията си, авторката успява не само по един достъпен, забавен и неповторим начин да прокара и внуши основните си идеи за нещата от света, но и да съобрази с точност обема на съответното си

произведение по отношение на това къде и за каква възрастова рецепция то впоследствие да бъде отнесено и интерпретирано. В този смисъл, произведенията на Дора Габе може да се обединят примерно около различни теми, застъпени за изучаване в детската градина: няколко произведения за зимата или за другите сезони - „Пързалка“, „Чудно нещо“, „Мартенички“, „Мила Бабо Марто“; за животните - „Пиленце“, „И аз съм калинка“, „Зайче“; за едно и също нравствено понятие (любов към майката, смелост, честност и т.н.) - „На мама“, „Учителката“. Може да се обединят и различни по жанр произведения- приказка, разказ, стихотворение, басня и т.н., както и произведения, в които са изобразени контрастни образи и постъпки - за трудолюбието, мързела и др. - „Ябълка и дюля“, „Готован“.

Много от нейните произведения като „Капчици“, „Какво вижда слънцето“, „През нашите очички“, са писани именно за най-малките в предучилищна възраст и се отличават с една особена лъчезарност, ласкавост и чистосърдечие, така присъщи на творците, истински близки до дълбините на детското сърце. Игриви стихчета или весели приказки - задушежни, простички и освободени от преднамерена дидактичност – писаното слово на голямата поетеса продължава да вълнува и да живее в съзнанието на малки и големи и до днес, носейки магичността и неугасващата искра на безсмъртния ѝ талант.

Ключови думи: методи, български език и литература, предучилищна възраст, Дора Габе

1. УВОД

Методиката на обучение по български език и литература има водещо място и значение в системата за подготовка на детски учители и специалисти в областта на предучилищното образование, което се определя от първостепенното място и значение на родния език в осъществяване целта на обучението и целия педагогически процес в детската градина. Известно е, че цялостното развитие на личността като цел на възпитанието в предучилищна възраст се осъществява чрез усвояване от децата на многовековния колективен опит. При това логично възникват въпросите: Как би могъл да се запази този многовековен опит от знания, умения и култура чрез езика и средствата на езика? Как би могъл да се предаде той на следващите поколения, ако не чрез общуването, т. е. пак чрез езика като „най-важното средство за човешко общуване“? Затова обучението по български език и литература е основна задача, която характеризира целия педагогически процес в детската градина и съпровожда всяка дейност на децата, а методиката на обучение по български език и литература заема централно място сред всички други частни методики по предучилищно възпитание, с които е в същото време и неразривно свързана.

2. МЕТОДИ И ПОХВАТИ ПРИ ЗАПОЗНАВАНЕ С ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Според Божидар Ангелов и Пенка Вълчева: „Отношението дете-език е една от фундаменталните връзки на „общество-личност“ и следователно трябва да се разглежда чрез такъв подход, който е адекватен на нея.“ (Ангелов, Б., Вълчева, П., 2021 :11). В този смисъл въпросите за развитието на речта у децата от предучилищна възраст, за формирането на правилна устна реч и навик за речево общуване въз основа на овладяване на книжовния език на народа, са всъщност основните и най-важни цели на обучението по български език и литература в детската градина. В така формулираната цел са представени едновременно и трите основни цели на всяко езиково обучение - практическа (комуникативна), образователна и възпитателна. Тук обаче неминуемо възниква въпросът необходимо ли е да се поставя такава цел и да се учат децата на родния език, когато още до 3-годишна възраст те са овладели българския език като средство за устно речево общуване? Това е необходимо, за да се издигне на ново, по-високо равнище развитието на устната реч, за да се извърши преход от неосъзнаваното използване на езика към съзнателната му, адекватна на съответната ситуация и целенасочена употреба.

„Познаването на методическата теория помага на учителя не механично и без мисъл да копира опита на другите, не да се ръководи само от своите предположения, а осмислено и научно да аргументира, да подбира и да прилага необходимите и най-ефективни форми, средства, методи и похвати за обучение по роден език. Естествено методиката не може и не трябва да се превръща в система от готови рецепти за всеки ден, час и минута от обучението по роден език на децата от всяка конкретна възрастова група. Не е възможно по такъв начин да се предвидят и опишат всички особености на учебния процес, възникващи при всяко конкретно занимание, нито е необходимо така строго и догматично да се „програмира“ учителят веднъж завинаги.“ (Вж по-подробно: Леонтъева, А.А., 1988: 10-15)

При изучаване на своя предмет методиката на обучението по български език и литература си поставя следните 3 основни задачи:

1. Да установи на какво всъщност се обучават децата - какви речеви умения и езикови форми трябва да усвоят в процеса на обучението;

2. Да посочи как се обучават децата по български език и литература - какви форми, средства, методи и похвати трябва да се използват при формиране на речта им и при какви условия да се използват те;
3. Да обоснове защо именно така, а не по друг начин трябва да се обучават най-малките по български език и литература, прилагайки теоретически и практически предлаганите форми, средства, методи и похвати на обучение.

Една от задачите с по-специално значение в обучението по български език и литература в детската градина, чието осъществяване довежда не само до по-пълното овладяване на фонетичната, лексикална и граматична страна на езика, но и до появата на ново качество в речевото развитие на детето, е запознаването с художествената литература. Това е също основна задача, защото единствено чрез художествената литература децата се докосват до още един различен стил на речта, качествено отличаващ се от стила на обикновената разговорна реч, а именно - художествената реч и нейните средства.

Както твърди Нели Иванова: „Доброто познаване на произведенията на класиците в българската литература за деца е от изключително значение за по-нататъшното формиране на литературни компетентности, на читателска култура и интереси, на потребност от четене на художествени текстове у децата.“ (Иванова, Н., 2019: 11)

В предучилищна възраст децата се запознават с някои от най-добрите и достъпни по форма и съдържание произведения от детската литература, сред които водещо място заемат творбите на Дора Габе. Първоначално у подрастващите се формира умение да слушат и да възприемат художественото произведение, а по-късно - да преразказват съдържанието му със свои думи, като използват и различните изразни средства на художествената реч; да запомнят и изразително да рецитират наизуст кратки стихотворения; да решават творчески задачи, като съчиняват кратки разкази, приказки, стихотворения, гатанки и др.

И тук, както и в другите раздели от обучението по български език и литература, се поставят така важните възпитателни задачи - да се формират нравствени качества и естетически вкус чрез съответна оценка на постъпките на героите в произведението (напр. „Ябълка и дюля“, „Слушането най-тежи“), да се събуди интерес към книгата и към четенето на книги като цяло. Макар че в този възрастов период става дума само за „четене чрез илюстрации“, може да се направи много за формиране на така ценния интерес към четенето, тъй като е известно, че почти всички възрастни днес знаят да четат, но голям процент от тях не обичат да го правят, а и не разбират прочетеното.

Всички тези важни задачи могат да се осъществят само ако художественото слово стане постоянен спътник в живота на децата в детската градина; ако то звучи не само в предварително организирани ситуации, но и в ежедневието, и в реализирането на различни празници и тържества. Изключително ценно би било и ако самите педагози се доверяват повече на силата на въздействието му и не отегчават децата с излишни нравоучителни тълкувания и подробен утежняващ анализ на съответните произведения. Защото всъщност няма по-ценно от това учителят в предучилищна възраст истински да „усеща“ конкретната творба, да е вникнал дотолкова в нравственото ѝ послание, че след това да успее да го предаде на подрастващите с помощта на житейския си опит, богатството на речника и най-вече – на душата си.

Въпросът за методите и методическите похвати е основният и най-важен в методиката. И досега в нея няма точно изработена класификация на методите и похватите, тъй като те са твърде многобройни и могат да се характеризират от различна гледна точка. Основавайки се на учението за неразривното единство и взаимодействие на двете сигнални системи у човека, което определя необходимостта от спазване на принципа за единство на нагледността и словото при обучението по роден език, можем да определим две основни големи групи методи и похвати за развитие на речта - едните са нагледни, а другите - словесни. Понякога се посочват още практически, игрови, емоционални и т. н. методи и похвати, но по своята същност те пак са или нагледни, или словесни. Трудно е дори обособяването на тези две основни групи, тъй като нагледните винаги се съпровождат от словото на възрастния, а словесните - от нагледност. Причисляването на едни методи към нагледните, а на други - към словесните става обикновено в зависимост от това, какво в дадения случай служи за основа на речевото изказване.

При обучението по български език и литература в детската градина най-често се използват нагледни методи, тъй като те съответстват най-пълно на възрастовите особености на децата и най-вече - на нагледно-образния характер на мисленето им. Нагледните методи могат също да се разделят на две големи групи – непосредствени и опосредствени. Непосредствените нагледни методи се използват, когато изучаваните обекти са достъпни за непосредствено наблюдение. Към тях спада наблюдението и неговите разновидности - екскурзия и разглеждане на натурални предмети. При опосредствените нагледни методи се използват вместо естествените натурални обекти техните заместители - нагледни изобразителни средства: играчки, картини, фотографии, кинофилми и др. Те намират приложение не само когато изучаваните обекти са

недостъпни за непосредствено наблюдение, но и за вторично запознаване с обекта, както и за разширяване и затвърдяване на получените по време на наблюдението знания, за упражняване в свързана реч (водене на разговор или съставяне на разказ за обекта). (Вж по-подробно: Вълчева, П., 2021: 28)

3. РЕЗУЛТАТИ

При проведени редица срещи и разговори с педагози на деца в предучилищна възраст по отношение на това как запознават децата с творчеството на писателката и поетеса Дора Габе става ясно, че най-масово се прилагат именно нагледните опосредствени методи – подрастващите се докосват до магическия свят на авторката чрез нейни снимки, презентации за живота и творческия ѝ път, както и чрез показване на различни нейни книги, като по този начин, информацията става далеч по-достъпна и лесна за възприемане, а самата Габе сякаш оживява и заговаря пред тях.

Според Маргарита Терзиева свързването на личността на писателя с ключов за неговото творчество герой също е един от успешно приложимите методи за запознаване с произведенията на различни творци в областта на литературата за деца, с тяхното разпознаване и възприемане. (Терзиева, М., 2013: 17)

Най-използвани от другата голяма група методи в обучението по български език и литература в детската градина, а именно – словесните, са разказът и беседата. Словесни методи се използват предимно при запознаване с художествени произведения: четене или преразказване на художественото произведение от учителя, заучаването му наизуст и т. н.

От словесните похвати с най-голямо значение и най-голямо разпространение е речевият образец, който представлява правилна, точно изработена, предварително обмислена речева дейност на учителя, предназначена за подражание и ориентировка на децата. Образецът трябва да бъде достъпен по съдържание и форма, да се произнася достатъчно ясно, точно, силно и с по-бавно темпо от обикновената реч. Той предшества речевата дейност на децата, но понякога може да следва дейността им, като в тези случаи служи не за подражание, а за сравнение и коригиране. Този методически похват има място във всички основни задачи - може да се даде образец на разказ, на произнасянето на звука, на думата, на изречението, на граматично правилното построяване на речта, на изразителното предаване на художествен текст и т.н. (Вж по-подробно: Вълчева, П., 2021: 28-33)

При класификацията на похватите се обособява и група на т. нар. „игрови похвати“. Те също могат да бъдат с нагледен материал или словесни. В някои случаи се изразяват във въвеждането на повече емоционалност при използването на другите похвати, като например заинтригуващата интонация при поставянето на въпросите, шеговитият тон при обяснението или оценката, внасяне на любими игрови персонажи за водене на разговора, използване на различни игрови форми за оценка (лентичка, звездичка, цвете и др.), внасяне на съревнователни елементи. Емоциите, предизвикани от игровите похвати, повишават вниманието на децата и тяхната речева активност.

Колкото и различни класификации на методите и похватите да съществуват в педагогиката обаче, най-важно е използването им да бъде комплексно, за да могат децата по-цялостно и пълно да възприемат художествената литература, която им се поднася в детската градина.

По своята същност, художествената литература е вид изкуство, което отразява действителността в художествени образи, естетически издържани и способстващи за формирането на нравствени ценности у отделната личност. Именно затова художествената литература трябва да се разглежда като могъщо средство за формиране на всички страни на речта у децата - и фонетичната, и лексикалната, и граматичната. Тя оказва огромно влияние върху обогатяването на речника с нови думи, като чрез нея, детето може да улови и да почувства лаконичността и точността на думите, изразителността и богатството, музикалността и ритмичността на езика и т. н.

Възприемането на литературно произведение всъщност е вид художествено възприятие, а то от своя страна се отнася към естетическото възприятие, които започват да се формират именно в ранна и предучилищна възраст. На този етап художественото възприятие се характеризира като чисто емоционално – детето в някои случаи не разбира напълно съдържанието, но пък то му въздейства на чисто сензитивно ниво.

В предучилищна възраст се наблюдава и по-ярко съпреживяване на детето с героите на произведението. В някои случаи дори се отчита и способността на подрастващите мислено да действат във въображаеми обстоятелства, все едно че са на мястото на героя. Точно поради тази причина, творбите на Дора Габе са толкова адекватни, подходящи и актуални за изучаване в детската градина, тъй като лирическите ѝ персонажи са носители на редица нравствени добродетели и ярки качества, нещо, на което подрастващите дори несъзнателно подражават и възприемат като начин на поведение. Именно използвайки спецификата на крехката детска психика дори несъзнателно да се стреми към доброто, да отсява справедливото пред неправдата и с изострени сетива да възприема заобикалящия свят, поетесата успява да внуши на

малчуганите някои от извечните човешки истини за света – че е красив такъв, какъвто е създаден - от най-миниатюрното същество до най-огромното, че е всъщност свят, пълен с чудеса, които всеки ден се разкриват пред невинните очички. (стихотворенията „Мама“, „Баба“, „Чудно нещо“, „Мъдър“ и др.)

За успешното осъществяване на задачите по запознаване на децата с художествената литература много важно е учителят правилно да подбере произведенията достъпни по съдържание и форма, като задължително трябва да се вземат под внимание и конкретните изисквания за постепенно усложняване на програмното съдържание от една възрастова група към друга. Плавно трябва да се увеличава обемът на произведението и броят на действащите лица в него; да се усложнява фабулата и взаимоотношенията между героите; да се разнообразяват езиковите форми, използвани в произведението. Само при комплексно спазване на всички тези изисквания подборът на произведенията би бил правилно извършен.

Ето защо, създаденото от Дора Габе е така подходящо за изучаване от децата още в 1-ва възрастова до последната 4-та предучилищна група в детската градина. В произведенията си, авторката успява не само по един достъпен, забавен и неповторим начин да прокара и внуши основните си идеи за нещата от света, но и да съобрази с точност обема на съответното си произведение по отношение на това къде и за каква възрастова рецепция то впоследствие да бъде отнесено и интерпретирано.

Ситуациите в детската градина, чиято цел е запознаване с художествената литература се провеждат по определен план, като се вземат под внимание текущите обществени събития и характерът на годишното време. Отново изключително подходящо произведение на Дора Габе, свързано с един от най-българските празници в календара ни е „Мартенички“, където си дават среща напевният, красив и близък до децата изказ на поетесата с прокарането на идеята за настъпващата пролет и слънчева надежда в сърцата на хората, закичени с червено-белия символ на здравето. Оказва се, че именно стихотворението „Мартенички“ е и най-добре познатото творческо дело на поетесата според проведено неформално проучване сред учители на деца в предучилищна възраст.

За една ситуация се определят 1, 2 или даже няколко произведения в зависимост от размера и сложността им. Многократното възприемане на произведенията в предучилищна възраст е важно изискване, което се налага по няколко причини:

- децата в предучилищна възраст обичат да слушат вече познати, но обикнати от тях произведения
- повторното възприемане на произведението води до натрупване на емоционалните преживявания (кумуляция на емоциите)
- произведенията за децата от предучилищна възраст са предимно с малък размер и обикновено само едно такова произведение не удовлетворява познавателните интереси на детето
- когато произведението е едно и то е кратко по размер, създават се условия за погрешно „уплътняване“ на ситуацията чрез излишно подробно анализиране на произведението

Поради това някои методици смятат, че в една ситуация трябва да се четат по няколко произведения. Друг е въпросът, че подборът на произведенията за дадена ситуация съвсем не бива да бъде случаен. Обединяването им се прави на принципа на тематичното единство.

В този смисъл, произведенията на Дора Габе може да се обединят примерно около различни теми, застъпени за изучаване в детската градина: няколко произведения за зимата или за другите сезони - „Пързалка“, „Чудно нещо“, „Мартенички“, „Мила Бабо Марто“; за животните - „Пиленце“, „И аз съм калинка“, „Зайче“; за едно и също нравствено понятие (любов към майката, смелост, честност и т.н) - „На мама“, „Учителката“. Може да се обединят и различни по жанр произведения- приказка,разказ, стихотворение, басня и т.н., както и произведения, в които са изобразени контрастни образи и постъпки - за трудолюбието, мързела и др. - „Ябълка и дюля“, „Готован“.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Много от произведенията на тази любима на редица поколения писателка и поетеса като „Капчици“, „Какво вижда слънцето“, „През нашите очички“, са писани именно за най-малките в предучилищна възраст и се отличават с една особена лъчезарност, ласкавост и чистосърдечие, така присъщи на творците, истински близки до дълбините на детското сърце. Игриви стихчета или весели приказки - задушени, простички и освободени от преднамерена дидактичност – писаното слово на голямата Дора Габе продължава да вълнува и да живее в съзнанието на малки и големи и до днес, носейки магичността и неугасващата искра на безсмъртния ѝ талант.

ЛИТЕРАТУРА

Ангелов, Б., & Вълчева, П. (2021). Теория и методика на обучението по български език и литература в предучилищна възраст, София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2021.

- Георгиев, Н. (1985). Анализ на лирическата творба, София, Народна просвета, 1985.
- Иванова, Н. (2019). Литературата за деца и формирането на читателска култура у учениците в начална училищна възраст, София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2019.
- Иванова, Н. (2019). Литературното обучение в началния етап на основната образователна степен, София, БГ учебник, 2019.
- Иванова, Н. (2019). Родноезиковото обучение в началния етап на основната образователна степен, София, БГ учебник, 2019.
- Леонтьева, А. (1988). Методика, 1988.
- Романска, Ц. (1976). Въпроси на българското народно творчество, София, Наука и изкуство, 1976.
- Танкова, Р. (2016). Методика на обучението по български език и литература в началното училище, Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“, 2016.
- Терзиева, М. (2013). Биографичният метод – стратегия за преодоляване на пропуски в литературните знания. В: Science and Technologies, Volume III, Number 8, 2013.
- Терзиева, М. (2020). Проблеми на родноезиковото обучение в детската градина, Бургас, Либра Скорп, 2020.